

Ρομπέρτ Παουέλ

ΞΗ ΜΙΚΡΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΖΕΝ

1. ΚΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ορος κενότητα όπως χρησιμοποιείται στην καθημερινή ζωή έχει δυο ευκρινώς διαφορετικές επιμέρους σημασίες. Όταν χρησιμοποιείται στην κυριολεκτική έννοια πάντα αναφέρεται σε υλικά πράγματα. Αλλά μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί μεταφορικά, όταν έχει τη σημασία του χωρίς σπουδαιότητα, του ματαιίου, εκφραζοντας ένα συναισθημα ανίας και ίσως ακόμα απογνώσης.

Στο Ζεν, που φαίνεται να τεινεί στο παραδόξο, με αναποδογυρισμά των πραγμάτων, η λέξη κενότητα χρησιμοποιείται μ έναν μοναδικό τρόπο: εκεί, αναφέρεται σε μια διανοητική κατάσταση αλλά με την έννοια που στην καθημερινή ζωή, έχει μόνο όταν γίνεται λόγος για υλικά αγαθά. Όταν μιλάμε για την κενότητα του μυαλού σαν προαπαιτούμενη για το σατορι, μπορεί πολύ ευκολά να παρανοηθούμε από τον κοινό άνθρωπο που δεν είναι εξοικειωμένος με την ορολογία — μια ορολογία, που, πρέπει να προστεθεί, είναι πολύ λίγο επαρκής για να εκφράσει μια τέτοια ασυνήθιστη και αφανταστή ιδέα, σαν αυτή ενός μυαλού ελεύθερου από όλες τις ιδέες, ακόμη κι απ αυτή της κενότητας! Ίσως ο καλύτερος ορισμός αυτής της «κατάστασης του μυαλού» δόθηκε από τον Τε - Σαν, στις παρακάτω γραμμές:

«Μόνο όταν δεν έχεις κανένα πράγμα στο νου και κανένα νου στα πράγματα, είσαι κενός και πνευματικός, αδειός και υπερόχος».

Πώς έρχεται αυτή η μοναδική κατάσταση, αυτή η κενότητα; Έρχεται μόνο όταν το μυαλό έχει εξαντληθεί το ίδιο, έρχεται στο τέλος των δεσμεύσεων του, εννοώντας πλήρως την κενότητα του (χρησιμοποιημένη εδώ στη συμβατική έννοια της λέξης). Ολοκλήρη η πείρα της φωτισής του Ζεν μπορεί, επομένως, να συνοψισθεί σαν το «να πηγαινείς από την "κενότητα" διαμέσου της κενότητας στην πραγματικότητα», ή καθώς ο Κρισναμουρτι το διατύπωσε, εξ ίσου παραδόξα: «Άσε την καρδιά σου να είναι ολοτέλα αδειά τότε μόνο θα γεμίσει». Μπορούμε επίσης να δούμε καθαρά την υπονοούμενη αναλογία του φλυτζανιού που μπορεί μόνο να χρησιμοποιηθεί καταλλήλα όταν είναι αδειό: το μυαλό είναι ένα αποδοτικό όργανο μόνο όταν είναι σ αυτή την κατάσταση.

2. ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΞΟ ΤΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ

Θα μας άρεσε να ξεχάσουμε τον εαυτό μας, αλλά για να το κάνουμε αυτό οφείλουμε ν ακολουθήσουμε κάθε σκέψη ως το τέλος της, έτσι που να μην αφήνει κανένα ψυχολογικό υπολείπτο. Όμως το να ολοκληρώσεις μια σκέψη δε σημαίνει «σκέπτομαι», γιατί αυτό θα σημαίνε μονάχα τη γεννήση περισσότερων σκεψών — αλλά το να μείνεις με τη σκέψη χωρίς να την ονομάζεις κι υπερβαίνοντας έτσι το ρηματικό επίπεδο. Μόνο κατ αυτό τον τρόπο θα μας γίνει οικείο το κρυφό νόημα της, και μόνο τότε θα μπορούσαμε να «ξεχάσουμε» τελείως αυτή τη σκέψη ή τη «συγκίνηση» — αφού έχουμε δει καθαρά τι είναι. Μετα αντιλαμβάνομαστε ακόμα σι καθαθεσίαν από την ιδέα που κουβαλάμε μόνοι μας, το εγώ. Εάν δεν είχαμε καμία ιδέα για τον εαυτό μας δε θα παρουσιαζόνταν τέτοιες σκεψεις, ο νους θα ήταν κενός — η κενότητα όπως ειπώθηκε από τον Σι - του: «κενή και πνευματική, αδειά και θαυμασία».

Όμως, υπάρχει ένας φαυλος κυκλος που δρα εδώ, γιατί οι σκεψεις και οι συγκινησεις σηματοδοτούν το εγώ οι συγκινησεις όσο και το αντίθετο. Ο φαυλος κυκλος — και μαζί του το εγώ — μπορεί να σπασει μόνο όταν συμπληρώσουμε κάθε σκεψη, ή με άλλα λόγια, με την πλήρη αυτογνωσια, που είναι η πλήρης κατανοηση της διανοητικής μας πορείας και της προέλευσης τους.

3. Ο ΦΑΥΛΟΣ ΚΥΚΛΟΣ

Στη μελετη των διανοητικών μεθόδων αντιμετωπίζουμε ξανά μια κατάσταση που ονομάζεται «φαυλος κυκλος» — και πραγματικά είναι μια πολύ φαυλη κατάσταση είναι όταν είναι ψυχολογική. Το παρακάτω μου φαίνεται μια τέτια κατάσταση. Για να καταλάβουμε οτιδήποτε, χρειαζόμαστε νοημοσύνη. Δε συζητώ τώρα την διανοητική οξύτητα που απαιτείται για να φτάσεις μια μέθοδο λογικού συμπερασματος ως το τέλος της, τη μέθοδο της διαδικασίας της σκεψής — αλλά αναφερομαι σ αυτή τη δημιουργική νοημοσύνη που είναι ικανή να καταλάβει τα καινούρια και ασυνήθιστα, που δε μπορούν να εξαχθούν από τα παλιά, δηλαδή το «εδώ και τώρα». Αυτή η νοημοσύνη έρχεται μόνο όταν ο εαυτος είναι σε εκκρεμοτητα. Όταν ο εαυτος είναι δυνατος δεν υπάρχει αυτή η νοημοσύνη. Και για να είναι ο εαυτος σε εκκρεμοτητα, επίσης μια καποια νοημοσύνη χρειαζεται, δηλαδή να δεις τον εαυτο όπως πραγματικά είναι, στις ακαταπαύστες δραστηριότητες του. Γιατι μόνο όταν έχουμε αντίληψη του εαυτου υπάρχει η πιθανότητα να ελευθερωθουμε από αυτον. Επομένως, για το άτομο που έχει ένα ισχυρο εγώ — και είναι το μόνο που μπορεί να το υπερβεί — είναι ανθρωπινά αδύνατο να αποκτήσει αυτή την ικανότητα του *prajna* — αυτή τη βαθια επιγνώση που δεν είναι γνώση.

Εν τούτοις, μπορούμε τώρα να καταλάβουμε οτι όταν ο φαυλος κυκλος σπασει, το προχώρημα της φωτισής είναι ξαφνικό και όχι προσδευτικό, γιατί η νοημοσύνη και η διάλυση του εαυτου ενισχύουν η μια την άλλη σαν σε μια αλυσιδωτη αντιδραση. Ίσως ο μόνος παραγοντας που μπορεί να σπασει το φαυλο κυκλο, που ενεργεί σαν καταλυτής είναι το ενδιαφέρον, το «πνευμα της εξέτασης», όπως ονομάζεται στο Ζεν. Γιατι όταν ενδιαφερόμαστε πραγματικά για κάτι για δικό του λόγο και μόνο, ο εαυτος αυτομάτα χαλαρώνει: είναι προσωρινά εκτοπισμένος από το αντικείμενο με το οποίο υπάρχει πλήρης επικοινωνία. Τότε μόνο είμαστε ικανοί να κυτταξουμε ησυχία στο πράγμα που μας ενδιαφέρει, χωρίς να παρενθούμε τις ιδέες μας γυρω από αυτό. Είναι σ αυτή την παθητική, όμως αγρυπνή κατάσταση που η νοημοσύνη γίνεται δυνατή για μας — κι αυτό δεν είναι η εξυπνάδα ή η διανοητική οξύδερκεια, με την οποία είμαστε ή δεν είμαστε προικισμένοι από την γεννηση μας. Είναι μια κατάσταση Διανοησης που υπερβαίνει όλα τα προσωπικά πρόσαντα — έτσι, η πνευματική ζωή δεν είναι περισσότερο δύσκολη για το «απλό» άτομο απ ό,τι για το διανοητικό ή «εξυπνο» άτομο. Από την αιτία της φύσης του παραπάνω παρουσιασμένου φαυλου κυκλου, η φυσική αδιαφωτιστή, κατάσταση τεινει να διαιωνίσει τον εαυτο της, όμως, η παρορμηση της ζήτησης της αληθείας για δικό της και μόνο λόγο τεινει να αυξήσει την καθαρότητα: «Ζητάτε και θα βρείτε».

4. ΖΩΗ ΣΤΟ ΚΕΝΟ

Το να μπεις στο κενό δεν είναι μόνο μια δύσκολη μεταβατική κατάσταση, είναι επίσης πρώτα - πρώτα μια πολύ οδυνηρή εμπειρία. Συλλαμβάνοντας το κενό, μπορούμε να δούμε καθαρά οτι την ίδια στιγμή οι αρνητικοί παραγοντες, οι πιο προφανείς πηγές του πονου κόνονται από τη ζωή μας, έτσι είναι επίσης οι θετικοί παραγοντες: Από τις πιο άμεσες ως τις πιο λεπτές ηδόνες τα πολλά πράγματα συνηθίζουμε να «προσδοκούμε». Αυτό το αίσθημα της κενότητας, της λευκότητας ει-